

Studentsyn på utbildningen

Utbildningspolitiken har hittills alltför mycket präglats av en snedvridning till följd av socialdemokratiska målsättningar.

Borgerligheten har å andra sidan i alltför ringa utsträckning ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt problemen. Man kan hoppas, att det skall bli annorlunda i framtiden.

Fil. kand. Per Jennische, vice ordförande i Sveriges Konservativa Studentförbund, skisserar i denna artikel vissa punkter för en framtida borgerlig utbildningspolitik.

Den stora omdaning av vårt lands utbildningsväsen, som inleddes för ungefär tjugo år sedan, har nu snart avslutats. Trots att de ofta genomförts i kompromissens tecken, har reformerna rönt hårt motstånd från såväl lärare som allmänhet. Reformivrarna har anklagats för politisk trångsynthet och för att i första hand se till de politiska effekterna av reformerna. Att kritiken inte var obegräddad visas av att så allvarliga missförhållanden uppmärksammats att de sista åren fått ägnas justeringar av reformen.

Reformvägen har nu nått såväl utbildningen vid universiteten som forskarutbildningen. I mycket är reformerna på dessa områden nödvändiga följdreformer till grundskolereformen. Alltjämt finns dock stora möjligheter att påverka systemets utformning, möjligheter som socialdemokraterna kommer att väl tillvarataga.

Borgerliga alternativ

Borgerligheten har under de senaste åren främst sysslat med ekonomiska frågor. Utbildningspolitiken har inte behandlats lika ingående. Alltmer står det emellertid klart att även utbildningspolitiken rymmer väsentliga, långsiktiga ekonomiska frågeställningar. Här har borgerligheten möjligheter att föra debatten framåt. Särskilt ett borgerligt maktövertagande medför förpliktelser att framlägga genomtänkta alternativ till de socialdemokratiska uppfattningarna, som,

naturligt nog, trängt långt in i administrationen. Genom att ta upp en debatt om utbildningssamhället i dess helhet har borgerligheten, även i fortsatt oppositionsställning, stora möjligheter att leda den fortsatta utvecklingen.

Utbildningssamhället har lanserats som beteckning på ett samhälle där varje människa är delaktig av utbildningen, där ständigt ett stort antal människor befinner sig under utbildning och där utbildning ingår i praktiskt taget all verksamhet. Utbildning betraktas i ett sådant samhälle som en investering, såväl för den enskilde som för samhället. Otvivelaktigt är vi på väg mot en sådan situation. Inte bara grundutbildningen utan snart sagt varje utbildningsform och utbildningsanstalt har genomgått en väldig expansion. Om denna utveckling skall bli gynnsam beror i stor utsträckning på den politiska viljan bakom det fortsatta reformarbetet.

Den kvantitativa ökningen av utbildningsapparaten har lett till ett ökat intresse för kostnaderna, såväl de direkta för personal, byggnader, materiel m.m. som de indirekta för uteblivna produktionsresultat under utbildningstiden. Också frågan om samhällets ekonomiska utbyte av utbildningen har börjat tagas upp. Några entydiga svar har ännu inte kunnat ges men det är uppenbart att denna fråga är av största vikt.

Intresset för utbildningspolitiken i dess helhet har också ökat därigenom att praktiskt taget alla människor nu nås av

utbildning. Utbildningssystemet har därför blivit ett fullödigt politiskt instrument. Som politiskt instrument uppvisar utbildningssystemet emellertid vissa egenheter som motiverar varsamhet vid användningen. Betydelsen av kontinuitet i systemet framstår som allt väsentligare mot bakgrund av utbildningstidens längd och utbildningens centrala roll i samhällslivet. Förhastad reformpolitik är också oansvarig, därför att människor på ett avgörande sätt berörs därav. Dessutom tar det mycket lång tid att avläsa effekterna av vidtagna åtgärder. Utan moderation i utvecklingsarbetet kan en hel generation satsas för en politisk vision.

De radikala grupperna, till vilka socialdemokraterna hör, i varje fall i utbildningsfrågor, har aldrig haft några skrupler i detta avseende. Tvärtom har det stått helt klart för dem, att utbildningssystemet är ett politiskt instrument som samhällets maktavande skall och måste utnyttja. För en jämlikhetssträvande socialdemokrati har det varit naturligt att sträva efter jämlikhet även med utbildningspolitiska medel. Skolsystemet har också använts, för att bryta ned gamla moralföreställningar och bredda vägen för en ny livssyn. Otvivelaktigt anser dagens vänstergrupper, att strävandena i dessa riktningar varit alltför svaga. Där är man villig att fortsätta utbildningsdebatten på rent politiska grunder med ett ideologiskt färgat rättvisebegrepp som huvudprincip.

”Utbildningsspiralen”

De politiska striderna har i första hand gällt grundutbildningen. De reformer som genomförts där har medfört förlängd skolutbildning, nya undervisningsmetoder och nytt ämnesinnehåll. De pedagogiska aspekterna kom ofta i skymundan. Kunskapsinnehållet definierades utgående från en politisk uppfattning som krävde en vidgad gemensam referensram. Att grundskoledebatten blev så intensiv berodde främst på att den inte uppfattades som en pedagogisk utan som en politisk reform. Det starka betonandet av rätten till utbildning och det däri liggande jämlikhetskravet fick till följd att utbildning framstod som något i sig värdefullt. Det markerade valet av teoretiska utbildningsvägar i grundskolan är ett uttryck för detta. Den mycket snabbt ökande konsumtionen av högre utbildning, i första hand vid de filosofiska fakulteterna, synes också vara en konsekvens därav. De arbetsmarknadspolitiska effekterna har inte beaktats på samma sätt; inte heller har det beaktats att genomgåendet av en lång utbildning kan vara sämre än en tidigare påbörjad karriär i näringsliv eller förvaltning. Om utvecklingen fortsätter på detta sätt kommer vi in i en ”utbildningsspiral” där en formell utbildning är nödvändig från meriteringssynpunkt, även om utbildningens innehåll är av begränsat värde för den praktiska verksamheten. Ett sådant ”kompletteringselände” på högsta nivå medför stora kostnader men obetydligt utbyte.

Den hittillsvarande kopplingen av akademikernivån till medelstudentens prestationsförmåga via ett normalstudietidsbegrepp, som, också det, motiverats av rättvisa, har inneburit inte bara att den akademiska utbildningen blivit innehållsmässigt sämre, utan också att den blivit sämre som urvalsinstrument.

Avsevärt svårare är det för borgerligheten att precisera sin inställning till utbildningssystemet. Ett ideologiskt program är svårt att formulera, eftersom borgerlighetens ideologi inte är utpräglad. Naturligt är dock, att borgerligheten betraktar utbildningssystemet som ett i första hand ekonomiskt och kulturellt instrument, medan de politiska aspekterna kommer i andra rummet. Naturligt är också, att systemet konstrueras så att det kan fungera oberoende av vilken gruppering, som har den politiska makten i samhället. Utbildningsväsendet måste därför baseras på de allmänna värderingar, som råder i samhället. Det måste vara demokratiskt i den meningen att eleverna fostras till samhällsmedborgare med det ansvar detta innebär i ett demokratiskt land. Möjligheterna för eleverna att delta i skolans skötsel bör därför tillvaratagas och eleverna uppmuntras att delta i föreningsarbete och liknande aktiviteter. En gedigen samhällsorientering innefattas självfallet i detta krav. I religiöst och moraliskt avseende skall skolan vara neutral, varför undervisningen på dessa områden måste koncentreras på fakta. I demokratikravet ligger också kra-

vet, att eleverna själva ställs i centrum för undervisningen. En differentierad undervisning, som beaktar vars och ens speciella förutsättningar, måste därför erbjudas. Det har många gånger hävdats att en differentierad undervisning, som siktar till att utveckla varje individs prestationsförmåga i olika avseenden, bidrar till statuskillnader genom att skapa prestigeladdade värderingar kring skilda former av utbildning. Till detta kan naturligtvis sägas, att prestigeladdningen inte på något sätt synes ha upphört genom den hittillsvarande politiken. Väsentligare för framtiden är dock, att den sociala rörligheten ökar, samtidigt som nya faktorer tillkommit, som utjämnar eventuella statuskillnader härrörande från utbildningen. Nämnas kan massmedia och det stora antal andra statusskalor, som utvecklas på exempelvis idrottens, konstens och nöjeslivets områden.

Effektivitetskravet

Skolutbildningen måste också möjliggöra realiserandet av långsiktiga målsättningar för samhällsutvecklingen. Sådana är exempelvis bibehållandet av ekonomisk utveckling, förverkligandet av en mänsklig miljö, upprätthållandet av kulturens ställning och möjliggörandet av utökad u-landshjälp. Häri ligger det närmast självklara kravet, att utbildningssystemet skall vara effektivt. En analys av effektiviteten och uppställandet av effektivitetskriterier är väsentliga uppgifter för samhällsvetenskapen.

Utbildningssystemets utformning är emellertid inte resultat uteslutande av politiska beslut. Eftersom utbildningen står i centrum för nästan all samhällsaktivitet, är det naturligt att antaga, att en mängd krafter söker att styra utbildningen, och att styrningen sker på en mångfald skilda sätt. Också en ytlig diskussion av "maktspelet kring utbildningen" kan därför vara värdefull för det politiska agerandet. Det förefaller, som om främst fackliga organ, utbildningsorganen själva och avnämarna söker att styra utbildningssystemet.

De fackliga organ, som är av särskilt intresse i utbildningspolitiskt sammanhang, är studentkårerna vid universiteten och högskolorna och elevråden vid gymnasier och grundskola. Båda dessa grupper har starka centralorganisationer. Naturligtvis är det angeläget, att ett gott samarbete råder mellan dem, som ger undervisning, och dem, som tar emot den. De studerandes kännedom om sakförhållandena och deras reformvilja är värdefulla och bör tillvaratagas. Faran är att utbildningsmyndigheterna finner det alltför bekvämt att söka tillgodose opinionen bland eleverna med förbigående av andra intressenter. Det måste slås fast, att utbildningssystemets utformning icke skall bestämmas av dem, som vid ett visst tillfälle bedriver studier. Utbildningsfrågorna är frågor av största vikt för samhället som helhet. Något allmänpolitiskt inflytande från de studerandes fackliga företrädare får naturligtvis inte förekomma.

Tidigare begränsades möjligheterna till en politisk styrning av utbildningsväsendet av ett omfattande självstyre för universiteten. Det kan synas vara ett rationaliseringstecken, att nästan alla möjligheter till självstyre blockerats och hela utbildningsväsendet underställt en central ledning och central finansiering. Socialdemokraterna har inte på något sätt tvekat att driva fram en sådan utveckling. I många fall kan det dock vara angeläget att förkorta de administrativa dröjsmålen och komplikationerna. Självfallet kan ett ämbetsverk inte i detalj överblicka situationen vid alla universitet med filialer. De höga krav på anpassning, föränderlighet och utveckling, som statsmakterna genom utbildningsexpansionen ställt på universiteten, borde medföra, att dessa ges möjlighet att, utifrån lokala förutsättningar, själva söka sig fram till detaljlösningar. Detta bör göras så att universiteten för utbildningen äger fritt disponera en viss del av anslagen. Ett sådant förfarande, som väl svarar mot universitetens frihet på det vetenskapliga området, torde kunna göra universitetsutbildning till ett mer stimulerande arbetsområde än nu.

Privatskolorna värdefulla

Ett liknande resonemang kan tillämpas på privatskolorna. Dessas lägre totalkostnader per individ för undervisningen än de allmänna skolornas är ett tecken på att det allmänna undervisningsväsendet skulle kunna hämta värdefulla erfarenheter därifrån. Den större va-

riation av utbildningsmetoder och utbildningsmål, som ett utökat samarbete med de privata skolorna skulle kunna ge, är väl i överensstämmelse med samhällets alltmer markerade behov av differentierad arbetskraft.

Avnämarestyrningen, slutligen, har på sistone alltmer kommit i blickpunkten. Svårigheterna att i någorlunda precisa termer uttrycka vilka krav avnämarna ställer på utbildningen av den personal de avser att anställa är allmänt omvittnade. Dessa svårigheter sammanhänger naturligtvis till en del med urholkningen av yrkesbegreppet. De traditionella yrkesgrupperna, t.ex. medicinalpersonal, präster, lärare, utgör nu bara en liten del av det allmänna utbud av arbetskraft, där också samhällsvetare och humanister ingår. Dessutom förefaller det, som om arbetsgivarna i allmänhet visat ringa intresse för att lära känna olika utbildningslinjer. Svårigheterna har ökat av att läroanstalterna vanligtvis inte lyckats presentera utbildningslinjerna i arbetsmarknadens termer.

Avnämarestyrningen har hittills i allmänhet varit svag. Den enda avnämare som klart kunnat precisera sina krav på universitetsutbildningen är skolöverstyrelsen. Trots att universiteten skall utbilda många fler kategorier än lärare, har de därför alltjämt stark anknytning till skolundervisningen. Av flera skäl kan man vänta sig, att även andra avnämare kommer att få ökat inflytande på universitetsutbildningen. För det första leder det ökade och alltmer heteroge-

na utbudet av akademiker till att arbetsgivarna tvingas välja mellan allt fler sökande, för det andra förbättras psykotekniska och andra undersökningsmetoder, och för det tredje leder specialiseringen inom allt fler verksamhetsgrenar till att kunskaps- och färdighetskraven preciseras. Under sådana förutsättningar torde det bli både nödvändigt och möjligt för avnämarna att ställa mer precisa krav på utbildningsväsendet. Det är rimligt att antaga att kraven kommer att variera avsevärt vad avser utbildningens innehåll och längd. Detta strider mot de enhetlighetsprinciper, som varit vägledande vid utvecklingen av förslaget till nya regler för studier vid filosofisk fakultet.

På vidareutbildningens område finns möjligheter till ökad kontakt mellan avnämare och utbildningsorgan. Genom att avnämarna vänder sig till det allmänna utbildningsväsendet för att få sina vidareutbildningskrav tillgodosedda kan en stimulerande växelverkan

komma till stånd. Denna kan leda till att utbildningsväsendet i hög grad beaktar avnämarsynpunkter samtidigt som garantier skapas för att vidareutbildningen sker på högsta vetenskapliga nivå. Detta förutsätter naturligtvis, att utbildningsorganen vid antagningar till utbildningslinjer beaktar även meriter inhämtade genom praktik så att vidareutbildningen verkligen kan ske på den nivå som är lämplig. Kurser och utbildningslinjer måste också anpassas så att deltidstudier och studier med begränsad målsättning blir möjliga.

Mycket återstår att göra inom utbildningspolitiken. I vårt lilla land är medborgarnas välstånd beroende av att näringslivet drivs av välutbildade, ambitiösa människor och av att politikerna kan skapa ett samhälle som är värt arbete. Borgerlighetens ansvar för kontinuiteten och målmedvetenheten i det politiska arbetet är särskilt tydlig på detta område.